

vsakoršne omike i. dr. Le treba je pri razlaganji srednjo pot hoditi in varovati se, da učitelj predalec ne pride in da ni preobširen. Vse na pravem kraji in o svojem času; za otroke je naj boljša slika še le nekoliko dobra. (Konec prih.)

## Zemljepisje v ljudski šoli.

(Dalje.)

### Rudarstvo.

J. Praviti sem slišal, da Gorenci hodijo na Koroško, kjer delajo v rudnikih; povejte mi, kakošna ruda se koplje tam!

O. Na Koroškem živi dokaj ljudi od rudarstva, ktero daje mnogo dobrega blaga, iz njega tudi dobivajo obertnije v deželi podlago za svoje izdelke. Koplje se sicer samo svinec, železo in premog, pa toliko se ga dobiva, da njegova vrednost prihaja na 1 prebivalca po 12—14 gold.

Ruda svinčena se koplje naj bogatejša in naj pravilnejša v Pliberku (po 40.000 centov na leto), dalje v Rabelji in na Obiru. Svinčene rude dobiva se leto k letu po več nego po 250.000 centov — 120.000 iz cesarskih, 130.000 zasebnih rudnikov, ki je vredna čez pol milijona goldinarjev. Iz te rude se dobiva na leto po 60—70.000 centov svinca in svinčene pene v ceni 900.000 — 1.000.000 gid. Leta 1857. kopali so svinec na več, nego na 60 krajih, in od tadaj se je zelo pomnožilo število rudnikov, zlasti na doljnem Koroškem, ko je svinec v ceni močno poskočil. Škoda ta napotuje obilnišemu dobitku to, da so rudniški deli (kuksi) preveč razdrobljeni in prepričli; kraj v samem Pliberku šteje se čez 250 posestnikov posamesnih koscev.

Srebra se dobiva le pičlo, ker se ga po malem nahaja v svinčeni rudi, s ktero je pomešano (po 250—300 centov rude); koplje se tudi posebej, zlasti na bliščniku. Na mestih, kjer je srebro, dobiva se tudi kaj zlata. Rude cinkove nakoplje se pa po 15—20.000 centov na leto (posebno pa v Pliberškem in na Obiru), kalamina 5—10.000 centov na leto. Antimon (raztak) dobiva se na dveh mestih špitalskega okraja. Baker ali kuper kopljejo blizo Dokstanja v Lošanah beljaškega okraja.

J. Koliko se pa dobiva železnih rud?

**O.** Železnih rud se dobiva od leta 1855. okoli  $2\frac{1}{2}$  — 3 milijonov centov na leto; iz nje se dobiva navadno po 700.000 — 1.000.000 centov sirovine. Jeklenčna ruda se dobiva posebno v Krušni gori hüttenberški na izvoru Goričice, v katero kopljejo rudnike od treh strani, od Hüttenberka, Löblinga pa od Mosinca, in ki potrebujejo za svoje topilne rude 10 visokih plavežev. Ima na podnožji znamenito železno obertnost. Dalje so tudi železni rudniki v gornjem Labodu med Št. Lenartom in Voflsberkom, v katerih se koplje jeklenec in kjer nareja železnati bleščak posebna gnjezda. Rudniki nad Savodnjem pri zgornji Jezernici spadajo k premogovi tvorbi. Sicer tudi kopljejo železo na Reki v okraji belanskem; tudi kopljejo železno rudo pri Bistrici in Verhu (severnozahodno od Št. Vida) pri Radetinu.

Ker so gozde sosebno okoli rudnikov močno posekali in so se derva podražila, se koplje čedalje več rujavega oglja ali premoga in lignitov. L. 1857. izkopali so 1,041.624 centov. Naj več dobiva se ga v premožiščih pri Leši v pliberskem okraji za potrebe velike fabrike prevalske (12·8 centov dobrega premoga = 1° derv). Opravka ima tam 400—600 delavcev. Sploh se najde rujavi premog v porečji Možice, ob Dravi, pri verbskem jezeru, pri doljaj Zili, ob Kerki in Labodnici. Vsa premožišča zagrinjajo nekaj čez 1000 oralov.

Šoto režejo do sedaj samo na 500 oralih, zlasti pri Št. Jurji, kraj jezera verbskega pa ob gornji Kerki in Gorčici. Nareže se je po 200 — 250.000 centov na leto in sicer samo za rabo nekoliko pudlovc.

### Obertnost.

**O.** Pravil sem ti od rudarstva, ktere rude se pridelujejo na Koroškem, pa koliko se vsaktere dobiva; lahko pa sedaj spoznaš, da tudi obertnost mora tam precej razširjena biti, ker se veliko rude nakoplje.

**J.** Naj bolj razširjena in važna mora biti obertnost, ki se pečá z dobivanjem in izdelovanjem železa, svinca in sploh kovin.

**O.** Da, tako je. Obertnost živi na Koroškem okoli 70.000 ljudi. Naj bolj razširjena je obertnost s kovinami, mnogo manj pa je razširjeno pivarstvo in žganjarstvo, steklarstvo in obdelovanje volnate robe. Bombažne robe se skoro nič ne izdeluje,

izjemši barvanje preje na rudeče, in pertenine se pripravlja samo za domačo potrebo. Navadni rokodelci ali pa posamesne fabrike izdelujejo druge obertnije.

Obertnost železna, vdomaćena v deželi od starodavnih časov povzdignila se je potem, ko so začeli postavljati visoke plaveže namesto starih štukovih peči, sedaj pa ne obdelujejo samo domače, ampak tudi 15—20.000 centov kranjske salcburske in štajerske železne sirove rude. Uradnikov in delavcev imelo je pri njih opravka 1767, in izdelek je iznašal 905.877 centov sirovine v ceni 3.305 milj. gld. in 30.772 cent. litine v ceni 258.528 gld. Iz med 16 plavilnic, ki so delale leta 1857., nahaja se 6 največih z 10 visok. plaveži in 6—700.000 letnega izdelka v okolici hüttenberske rudne Gore in sicer: V Letinu (Lötting) 1 s 3 plaveži, ki izdelajo na leto 280—350.000 centov, tu je naj večja plavilnica v deželi, v Moznici (Mosinz), v Heftu in Trebijah (2) v okraji starodvorskem in v Št. Janži pa v Svincu (2) v ravno tem okraji; vse so na reki Gorčici in njenih pritokih. Visoki plaveži omenjenih krajev so najboljši v deželi; ruda se koplje naj več pri samih plavilnicah, in imajo dosti vode, kurjave in delavnih moči. Za njim imajo najugodnejšo lego plavilnico na gornji Labodnici; tu se izdeluje tudi največ železa 120—160.000 centov. Vgodne so tudi okolnosti 3 plavilnicam v motniški dolini, izdelajo na leto 60—80.000 cent. Zeló majhen pa je izdelek ostalih 7 koroških plavilnic, iz med katerih ste 2 nad Sovodnjem, 3 v Podravji (v paterjanskem okraji in sicer v Krajci, v Reki pa v Lazih, ostale dve v Bajtiši (okr. borovskem) pa v Radetinu. V Krajci, v Tratah in v Bajtiših, kjer so delali l. 1857., izdelale so 15—22.000 cent. domačega izdelka. Litino izdelujejo v plavežih (visokih in na kupolo) samo plavilnice motniške, jezerniške, trebijska in bajtiška. Naj večja livnica je valdšteinska.

J. Ali sirovo železo domá izdelujejo, ali ga izvažajo.

O. Vse sirovo železo iz laboških plavilnic se izvažuje v Celtveg na Štajersko, kjer se podeluje, drugo se pa domá podeluje. Manjše fabrike ali fužine so naj gostejše v porečji glinskem, kerškem, labodniškem, možiškem in bistriskem po doljnem, pa v porečji Bele in Zilice po gornjem Koroškem. Vse je gonila voda, ko so imele več fabrike že leta 1855. 8 parnih strojev (mašin) z močjo 424 konj. Izdelek je iznašal 559.883 centov različnega kovanega in valjanega železa v ceni

6,489.544 gld. Naj več se je izdelalo železničnih šin — 233.350 centov, pa železa v protih ali šibah — 110.354 centov in jekla 34.000 centov kovanega in vlečenega. Dratú se je napravilo 31.535 centov. Jekla se pa izdeluje vedno manj; leta 1851. izdelalo se ga je še 65.460 centov, čemur je glavni vzrok popraševanje po litem in cementnem jeklu, in konkurencija s švedskim jeklom, kteremu ni kos domače koroško. Šine in osi so delali v Prevalih, plehe v Lipici, Rožčici v Kosorinih in na Tratah (Železnih); sirovo jeklo na 12 krajih, naj več v Ponovi (v špitalskem okraji), jeklo kovano tudi na 12 krajih. Drat so delali na 9tih in žreblje na 10tih krajih (dratú naj več v Bistrici in v Prevalih, žrebljev v Jezernici). Pri vsi rafinujoči obertnosti imelo je opravka l. 1857. do 3318 (v Prevalih 600, pri družih valjavnicah povsod okoli 200) ljudi, kterim se je plačalo mezde okoli 800.000 gld. (Dalje prih.)

## Šolska letina.

Pervi letošnji »Jahresbericht der k. k. Musterhaupt- und Lehrerbildungsschule zu Laibach« ima: a) »Historische Notizen über die k. k. Normal-Hauptschule zu Laibach seit ihrer Entstehung«, ki naznanjajo marsikaj prav zanimivih zgodovinskih drobtin; b) »Schulnachrichten«; c) »Klassifikation der Schüler«, ktero kaže v vsem vkup 765 vsakdanjih učencev, med temi tudi 24 učiteljskih pripravnikov in 178 nedeljskih učencev. Lastna imena učencev so pravilno — slovenska po slovenski, nemška po nemški pisana. — »Letno sporočilo mestne glavne deške šole pri sv. Jakobu v Ljubljani« ima na čelu krepek sostavek »Zanemarjeni otroci v našem mestu«, spisal M. Močnik, potem kaže prednike in učitelje te šole, pregled posamnih nauk in ur na teden in število učencev, šolski dnevnik, dobrotnike te šole in razredbo učencev, kterih je bilo v vseh štirih razredih vsakdanje šole 351, nedeljskih pa 122, tedaj vkup 473. — »Jahresbericht der k. k. Werks-Hauptschule zu Idria« ima tehten sostavek »Lepopisje v ljudski šoli«, spisal F. Stegnar; daljši zaznamki kažejo, da je bilo v tej šoli vseh učencev in učenk vkup lepo število 734, in da se je zraven navadnih nauk podučevalo tudi v sadjereji in v telovadbi. Imena učencev in učenk so pravilno pisana. — »Letno sporočilo očitne glavne šole v Kranju« obdeluje iz slovensko-nemške slovnice »krepke in nepravilne glagole« in »nemško pravopisje«, spisal M. Kuster; učencev in učenk je imela ta šola letos vkup 534, ki so se zraven navadnih nauk tudi učili zemljepisja in sadjereje; tudi je bila tú zraven obertnijske šole še tergovska šola. — »Letno sporočilo očitne glavne šole teržiške« kaže staršem in učencem primeren sestavek: a. Teržiška